

HUTNICTVÍ

Obsah:

Úvod

Kotevní bod trasy

- **Ostrava**
 - **Vítkovické železářny Ostrava - Vítkovice**

Klíčové lokality trasy

- **Heřmanovice**
 - **Lorencova – Vavřincova železářská huť, Drakov**
- **Dobřív**
 - **Horní hamr**
- **Jince**
 - **Železářská huť Barbora**
- **Kladno**
 - **Vojtěšská huť, huť Koněv**
- **Blansko**
 - **Klamova huť**
- **Kotopeky**
 - **Válcovna plechu Tihava**
- **Kovářská**
 - **železářská huť**
- **Nový Jáchymov**
 - **zbytky železáren a cáčovna**
- **Plasy**
 - **železářská huť sv. Klimenta**
- **Babice nad Svitavou – Josefov**
 - **Stará huť u Adamova – Františčina huť**
- **Šindelová**
 - **huť a dřevouhelná pec**

Grafická příloha

- **Mapa 3**
 - **kotevní bod, klíčové lokality a ostatní památky hutnictví**

Úvod

Hutnictví – zpracování nerostných surovin:

Zpracování nerostných surovin bylo po hornictví nejdůležitějším výrobním procesem, který umožňoval výrobu nejprve bronzových a posléze železných předmětů. Lze předpokládat, že k objevu tavitelnosti některých rud došlo v souvislosti s vypalováním keramiky. Výrobu železných nástrojů k dokonalosti dovedly na našem území keltské kmeny, neboť téměř všechny tvary dosud užívaných předmětů (např. nůžky) známe právě díky jejich zručnosti a vynalézavosti. Z této doby se v podobě archeologických nálezů – torz šachtových pecí – dochovaly v reliktech na Kladensku a Berounsku.

Železářské lokality byly v počátcích svázány se surovinou základnou - nalezištěm železných rud a dostatkem lesů sloužících k výrobě dřevěného uhlí nutného k tavbě. Později docházelo k přenesení výroby k vodním tokům, které sloužily pro pohon vodních kol. Ta zajišťovala chod dmychadel a umožnila zkujňování kovové hroudy pomocí hamerských kladiv. Hamr sloužil k odstranění nekovových vměstků a k výrobě polotovarů určených k distribuci.

Ve druhé polovině 16.století docházelo ke zvětšování rozměrů pecí nazývaných v té době dýmačkami. Písemnou zmínku (1596) o první vysoké peci u nás máme z doby Rudolfa II. z lokality Karlova huť. Po železářské výrobě, která byla soustředěna do tradičních lokalit na Podbrdsku, v Podkrušnohoří, na Českomoravské vrchovině a v Moravském krasu, se zachovala řada velmi výrazných pozůstatků i samotných vysokých dřevouhelných pecí např. areál v Jincích nebo Stará huť u Adamova.

Samostatnou kapitolou ve zpracování drahých kovů u nás zaujímá mincovnictví soustředěné do Kutné Hory, Prahy, Kroměříže a Jáchymova, odkud pocházel i Šlikovský tolar, který pro svou kvalitu dal po zkomolení název americké měně dolaru.

Zlom ve výrobě železa nastal v době převratných vynálezů, které sebou nesla industriální revoluce. Urychlení a zdokonalení procesu výroby železa umožnilo užití koksu k vytápění vysoké pece. Hutní podniky se přesouvaly k ložiskům uhlí a zásobování i distribuci výrobků zajišťovala rychle se rozvíjející železniční doprava. První vysoká koksová pec byla uvedena do chodu v Ostravě - Vítkovicích v roce 1836, v roce 1855 ji následovala Vojtěšská huť na Kladensku. Tím byly zformovány naše dvě největší novodobé hutnické oblasti Ostravsko a Kladensko. Přestože siluety vysokých pecí se nesmazatelně zapsaly do panoramat měst, jejich uchování po útlumu výroby je problematické. V této době jediné vysoké pece se dochovaly ve Vítkovicích a připravuje se jejich využití pro turistický ruch.

KOTEVNÍ BOD TÉMATICKÉ TRASY HUTNICTVÍ

Název	Vysoké pece Vítkovických železáren, Ostrava
Lokalita:	Ostrava, Moravskoslezský kraj
Letopočet vzniku:	1828 - huť založena 1836 - 1838 uvedeny do provozu vysoké pece
Stavebník, iniciátor:	Olomoucký arcibiskup Rudolf (zakladatel), bankovní dům Salomona Rothschilda (majitel od roku 1852)
Památková ochrana:	Národní kulturní památka

Historie

Za prvou zmínku o využití uhlí a ve spojení s nálezem železné rudy na území Slezské Ostravy lze považovat zprávu barona Locella dvorské komoře ve Vídni z roku 1767. Nálezy uhlí a rudy zaujaly též skotského hutního odborníka Johna Baildona, který zažádal v roce 1809 o povolení založit zde válcovny plechu. Podnětem ke vzniku železárny byla však koncepce Františka Xavera Riepla, profesora vídeňské polytechniky, který byl současně horním radou olomouckého arcibiskupství.

Železárny, původně nazývané Rudolfova huť (podle svého zakladatele olomouckého arcibiskupa Rudolfa) byly založeny v roce 1828 v blízkosti vydatného naleziště uhlí jako součást širšího záměru využití slezsko-ostrovského uhlí pro výrobu železa a z jeho produkce následně výstavby železnice z Vídně přes Ostravu do Krakova, která by po svém dokončení umožnila široký odbyt pro těžené uhlí a výrobky železáren.

Pudlovací pec byla zapálena v roce 1830 a dvě koksové vysoké pece byly uvedeny do provozu postupně v roce 1836 a 1838 jako první v rakouské monarchii. Po smrti svého zakladatele, arcibiskupa Rudolfa, prochází železárny změnami majetkových vztahů a přecházejí do vlivu bankovního domu Salomona Rothschilda, který v jejich blízkosti založil v roce 1852 jámu Hlubina. Bezprostředně tak na sebe navazoval technologický tok těžby uhlí, výroby koksu a jeho využití při výrobě železa ve vysoké peci. Vznikl tak velmi prosperující hutní závod, který byl na evropské technologické špičce. Z významných technologických inovací lze jmenovat zavedení tzv. Lang- Freyovy metody v roce 1861, v roce 1866 bessemerování, v roce 1872 byla postavena vysoká pec skotského typu a v roce 1879 zavedeno thomasování. V roce 1873 došlo ke spojení kapitálu bankovního domu Rothschildů a Guttmanů a založeno Vítkovické horní a hutní těžařstvo. Zásluhy nejen o prosperitu hutní výroby, ale zejména řešení sociálních otázek (dělnické bydlení, zdravotnictví a školství) měl vítkovický generální ředitel Paul Kupelwieser, který se zasloužil o výstavbu ve své době nejmodernějšího průmyslového města nazvaného Nové Vítkovice. Největší hutní podnik u nás byl v provozu do roku 1998.

Současný stav

V současné době je areál, který představuje jedinečně dochovaný celek se dvěma vysokými pecemi, přístupný veřejnosti a probíhá jeho postupná obnova. Vzhledem k mimořádné památkové hodnotě celého areálu Dolu Hlubina, koksovny a vysokých pecí Vítkovických železáren byly jednotlivé objekty a technická zařízení prohlášeny za Národní kulturní památky a přijaty do indikativního seznamu UNESCO.

KLÍČOVÉ LOKALITY TRASY HUTNICTVÍ

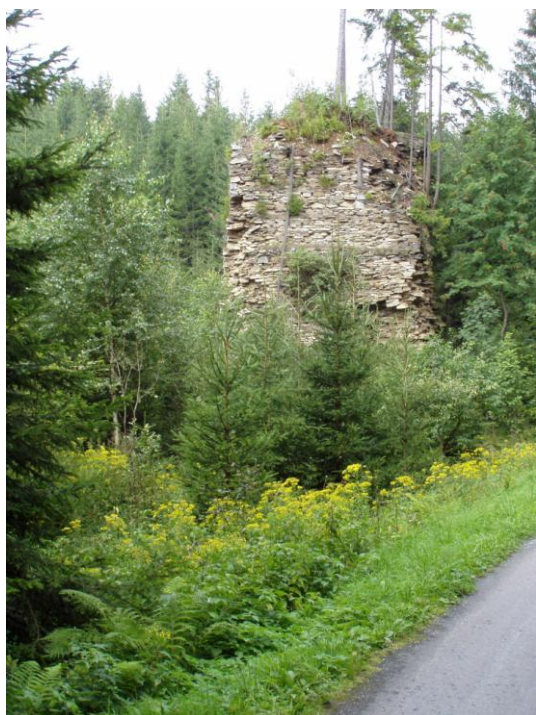
Název	Lorencova – Vavřincova železářská huť, Drakov
Lokalita:	Drakov u Vrbna pod Pradědem, obec Heřmanovice, kraj Moravskoslezský
Letopočet vzniku:	1806 - 1807
Stavebník, iniciátor:	bratři Kirschové
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Poměrně kvalitní ložiska rudy vrbensko - rejvízského pásma v podhůří Jeseníků dostatek lesů vedly v roce 1806 k založení železářské huti v údolí Černé Opavy u obce Drakov. V roce 1807 zde nechali bratři Kirchové vystavět vysokou dřevouhelnou pec. Vzhledem k malé kapacitě ložiska rudy v blízkosti pece, která kromě toho vykazovala technické nedostatky, že nepracovala hospodárně, vedla k jejímu postupnému útlumu. Pravděpodobně pracovala ještě v roce 1814. Pec byla vystavěna z lomového kamene zděného na maltu o rozměrech 6,5x 6,5m. K peci přiléhala komora dmyhadla poháněného vodním kolem na spodní vodu. Sazebna pece byla spojena můstkem podepřeným kamenným pilířem od blízkého návrší. Severně pece byla zkujňovací výheň s hamrem poháněné vodním kolem, stejně jako 2 dmyhadla. Blízko stál objekt brusírny a hřebíkářský hamr, při něm byl obytný dům s pekařskou pecí. Náhon z Černé Opavy byl opatřen dřevěnou výztuží a pod vysokou pecí byl vyzděn kamennými kvádry. K huti patřil i Josefský hamr vybudovaný v roce 1806 a situovaný asi 1 km po proudu černé Opavy, kde se zachovalo pouze torzo s vodním náhonem. V roce 1822, kdy byla vysoká pec již ve velmi špatném stavu, si huť pronajali janovičtí Harrachové, kteří provozovali hamry již z dováženého materiálu. V roce 1853 se uvádí pec jako zpusťlá.

Dnešní stav

Dnešní torzo je jediným zachovalým dokladem kdysi bohaté železářské oblasti. V současné době jsou zbytky huti obnoveny a jsou součástí naučné stezky v údolí Černé Opavy.

Název	Horní hamr, Dobřív
Lokalita:	Dobřív, kraj Plzeňský
Letopočet vzniku:	1658
Stavebník, iniciátor:	Lobkovicové
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Zpracování železa v Dobřívě je doloženo k roku 1505. Při vysoké peci postavené v roce 1614 pracoval zkujňovací hamr. Hut' provozovali Lobkovicové a od roku 1692 patřila královské komoře. Dochovaný hamr zvaný Horní je svými rozměry 32x12 m největším svého druhu u nás a řadí se mezi největší hamry manufakturního typu ve střední Evropě. Svě jméno získal pravděpodobně podle situování, byl vybudován proti proudu Padrt'ského potoka v roce 1658. Původně dřevěná budova byla mnohokrát přestavovaná a dnešní zděnou podobu dostala v roce 1774. V 1. polovině 19. století získal hamr dnešní vzhled.

Zánik zdejší vysokopecní výroby (roku 1814 vyhašena vysoká pec) a střídání vlastníků ovlivnil technologii i v Horním hamru. Produkce se zaměřila na výrobu těžkého kovaného zboží – stal se tak tzv. hamrem nářad'ovým. V hamru se začaly kovat nejrůznější nástroje, zejména radlice k pluhům, lopaty a další zemědělské nástroje. V roce 1901 proběhla výměna technologického zařízení. Po druhé světové válce připadl dobřívský hamr železárnám v Hrádku u Rokycan, v jejichž držení zůstal až do konce své činnosti. Výroba nářadí se zde provozovala do roku 1949 a krátce oživila v letech 1955 -56, pak byla výroba definitivně zastavena.

Současný stav

V roce 1963 byla stavba včetně technologie prohlášena kulturní památkou a po rozsáhlých záchranných pracích zpřístupněna v roce 1967 veřejnosti.

Z původní pětice vodních kol jsou dnes instalována 4 kola na svrchní vodu, která jsou plně funkční. Dvě z nich pohání dva těžké nadhazovací buchary, další kolo žene pomocí transmisy lehký chvostový buchar, dvoje nůžky a brus. Čtvrté kolo je určeno pro pohon dmychadel. V hamru se dochovala i velká část původního nářadí z 18. a 19. století.

Správcem hamru je Muzeum B. Horáka v Rokycanech, které zde pořádá každoročně hamerské dny.

Název	Železářská huť Barbora, Jince
Lokalita:	Jince, kraj Středočeský
Letopočet vzniku:	1805 byl položen základní kámen
Stavebník, iniciátor:	Rudolf hrabě z Vrba
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Výroba železa na Podbrdsku má dlouholetou tradici. Existence huti v Jincích je písemně doložena již k roku 1390. V časovém a vývojovém sledu se zde vystřídaly různé výrobní způsoby, od přímé výroby železa v dýmačkách, až po dnešní nejvýznamnější stavebně dochovaný areál u nás, dokládající vrcholné stádium vývoje feudální dřevouhelné huti. Huť, jako součást významných komárovských železáren na hořovickém panství, byla vybudovaná školeným a zkušeným hutníkem Rudolfem hrabětem z Vrba v letech 1805 – 1810. Jméno Barbora dostala po manželce vrbnovského hutního ředitele Václava Rosenbauma.

Vlastní těleso vysoké pece bylo umístěno do středu zděného objektu – slévárny čtvercového půdorysu o rozměrech přibližně 30x30 m. Jednotlivá obvodová pole v přízemí slévárny byla zaklenuta českými plackami. Na těleso vysoké pece se napojovala v zadním poli vybudovaná zavážecí věž se zdvihacím zařízením. Na objekt navazovaly dnes již odbourané budovy skladů rudy a paliva. Pohon pro technologická zařízení zajišťovala voda z Litávky nadržovaná v rybníku situovaném nad hutí. V době svého provozu se řadila mezi nejlepší v celé habsburské monarchii a proslula vedle výroby surového železa zkujňovaného v jineckých hamrech strojními a obchodními odlitky. Zejména vynikala produkcí litinových rour. Provoz huti byl zastaven v roce 1874, neboť výroba nedokázala konkurovat moderním vysokopecním provozům založených na bázi koksovatebního uhlí. V letech 1886 v zadní části byla zřízena pila poháněná zprvu vodním kolem, později turbínou a také parním strojem, která pracovala do roku 1951. Stavba i provoz pily do stavební podstaty objektu nezasáhly.

Historie

Dnešní dochovaná hlavní část hutě představuje jedinečnou památku hutnické výroby počátku 19. století a svým empírovým ztvárněním s vysokými kruhově zaklenutými okny je srovnatelná s výstavnou zámeckou architekturou své doby. I když se plány na její muzejní prezentaci neseťkaly s úspěchem (po opravě střech slouží areál k výcviků psů) je huť v Jincích nejvýznamnější a stavebně nejúplnější hutnicko-slévárenskou památkou v českých zemích.

Název	Vojtěšská huť, huť Koněv, Kladno
Lokalita:	Kladno, kraj Středočeský
Letopočet vzniku:	1854
Stavebník, iniciátor:	Václav Novotný, bratři Kleinové, Vojtěch Lanna
Památková ochrana:	kulturní památkou jen vápenné pece

Historie

Založení druhého největšího hutního podniku na našem území v roce 1854 je nedílně spjato se jmény významných podnikatelů Václava Novotného, bratří Kleinů a Vojtěcha Lanny, po kterém byla v pořadí druhá moderní huť v Českých zemích (první byla postavena ve Vítkovicích 1836) nazvána. Jako vlastníci kamenouhelných dolů v obvodu města a železnorudných dolů na Nučicku měli nejlepší předpoklad vybudovat prosperující průmyslový závod (první dvě pece postaveny 1855 –1856). Když v roce 1857 založili spojením svých těžařských společností Pražskou železářskou společnost a velmi rychle postavili trať z Nučic do Kladna (KND Kladensko nučickou dráhu), mohla se výroba ve dvou vysokých pecí vytápěných koksem plně rozběhnout.

O pět let později byly postaveny ještě další 4 vysoké pece. Ke zpracování se surové železo vozilo do Heřmanovy hutě u Vlkýše ještě koňskými povozy. V Kladně převládala zpočátku slévárenská výroba. Po vyčerpání kvalitního koksovatelného uhlí v kladenské pánvi se vozil později koks ze Slezska a Ostravska. První vysoké pece tzv. „belgické“ s masivní kamennou obezdívkou, jejichž architektonické ztvárnění je připisováno architektu Ignáci Ullmannovi, poplatně ještě tradičnímu vysokopečnímu stavitelství, brzy vystřídaly nové typy. Jako první na kontinentě byl v roce 1878 odzkoušen na Kladně Thomasův konvertor (ve stejném roce, kdy byl v Anglii patentován). V podniku pracovala také strojírna a mostárna, k jejímž výrobkům vedle více než tisícovky mostů patřila i ocelová konstrukce střechy Národního divadla.

Prosperující podnik byl na konci století se svými modernizovanými vysokými pecemi, válcovnou a ocelárnou na vrcholu své slávy a do první světové války nejvýkonnějším železářským podnikem v Čechách. Také podpora výzkumu a zavádění novinek zejména za působení Karla Wittgensteina přispěla k věhlasu železáren. Zavedl první Martinské pece a o jeho obchodním talentu svědčí založení samostatného podniku vyrábějící speciální nástrojové oceli, po kterých vzhledem k rozvíjejícímu se strojírenství byla nebývalá poptávka. Podnik byl nazván po jeho manželce Poldina huť.

Po roce 1945 byly huť znárodněny a pod názvem Spojené ocelárny národní podnik se sídlem v Kladně sloučeny s řadou dalších železáren, v té době byla huť pojmenována po veliteli ukrajinského frontu maršálu Koněvovi. Výstavba nové velkokapacitní ocelárny na Dříní ukončila v roce 1975 provoz vysokých pecí.

Dnešní stav

Do současné doby se z mamutího podniku zachovalo jen minimum hal, betonových zbytků koksovny nebo rudiště. Unikátním pozůstatkem jsou tři torza vápenných pecí, největších podnikových vápenek dochovaných na našem území. I když původní zavážecí technologie byla rozebrána, monumentální věže zůstaly posledním symbolem slávy kladenských železáren.

Název	Klamova huť, Blansko
Lokalita:	Blansko, kraj Jihomoravský
Letopočet vzniku:	1854 - 1855
Autor, stavební firma	stavitel Jírka
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Klamova huť byla vystavěna v roce 1855 při řece Svitavě podél železniční tratě v místech, kde původně v roce 1763 stával mlýn, později zde vznikl hamr a posléze válcovna plechů. Do provozu byla uvedena v roce 1857. V roce 1875 byla v Klamově huti vysoká koksová pec, při ní dvě kuplovny a slévárna šedé litiny. Vysoká pec byla v provozu poměrně krátkou dobu - do roku 1892. V roce 1893 byla také zastavena těžba místních rud, většinou z lokalit v katastru Olomučan a Rudice. Po restrukturalizaci železáren na strojírensko-slévárenský závod, započal v roce 1895 provoz nové slévárny na Klamově huti. Vyráběla se zde hlavně komerční litina. Slévárna byla spojena s nádražím úzkokolejnou drahou, po níž byl dopravován materiál i zboží vozíky taženými malými koníky. V roce 1901 zde byla zřízena elektrárna na stejnosměrný proud o napětí 550 V. Provoz v Klamovce byl definitivně zastaven v únoru 1923 a její výroba včetně zařízení a osazenstva přenesena do Starohraběcí huti.

Dnešní stav

Dnešní podoba huti zachovává celkový strohý, empírový ráz objektů z poloviny 19. století. Ústředním budovou je přízemní halová stavba krytá stanovou střechou a provedená z neomítaného kamenného a cihelného zdiva. Z původních objektů zmizela pouze vysoká koksová pec situovaná do středu příčné lodi centrální budovy, z níž doposud ční výtahová věž, která byla s vysokou pecí spojena lávkou a sloužila k dopravě surovin. Severní část haly prostupuje středem hranolovitá zavážecí věž se čtyřmi podlažími. Při jižním okraji budovy stojí samostatně vystavěný objekt bývalé elektrárny, opět z kamene doplněného cihlami s velkými obloukovými okny. Samostatně při budově stojí cihelný komín s ochozem ukončený nástavcem s historizujícím cimbuřím. Po roce 1990 byla v opravené části prodejní expozice na čas umělecké litiny.

Dnes je areál mimo provoz.

Název	Válcovna plechu v Tihavě, Kotopeky
Lokalita:	Kotopeky, Tihava u Hořovic, kraj Středočeský
Letopočet vzniku:	1823
Stavebník, iniciátor:	Rudolf hrabě z Vrbna
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Držitel železáren a hutí v Komárově a Jincích na Příbramsku hrabě z Vrbna založil v roce 1823 v Tihavě u Hořovic první válcovnu plechu v Čechách. Do té doby se plechy vyráběly pouze v hamrech. Zavádění válcoven bylo jednou z prvních technických inovací, které do tradiční železářské technologie přinášela nastupující průmyslová revoluce.

Válcovna splňovala všechna novodobá kritéria, vynikala nejen po stránce technického vybavení, ale zejména její architektura se i přes některé nešetrné zásahy dosud vyznačuje kultivovaným empírovým ztvárněním. Obdélná stavba půdorysu přibližně 20x40m je situována pod hrází hutního rybníka, který nadržoval vodu Červeného potoka – vedle Litávky hlavního vodního zdroje celého vrbnovského železářského komplexu. V objektu pracovaly čtyři válcovací stolice, jejich pohon stejně jako mohutných setrvačnickových kol zajišťovala 4 vodní kola. Každá válcovací stolice byla opatřena dvojicí ohřívacích pecí, které byly vytápěny na svou dobu ještě málo používaným minerálním palivem – uhlím.

Dalším zařízením válcovny byla zkujňovací výheň pro přípravu železa určeného k válcování. K výhni příslušelo dmychadlo a mechanické kovací kladivo s vlastními vodními koly.

K odstříhování plechu sloužily dvojce nůžky a pro manipulaci s těžkými předměty dva jeřáby.

Zařízení válcovny představovalo na svou dobu mimořádně technicky dokonalý provozní systém. Původní válcovna je zachycena na mnoha litografiích hořovického panství zpodobňujících podnikatelské aktivity majitelů a železářských průkopníků.

Koncem 19. století byla válcovna v Tihavě přestavěna na mlýn.

Dnešní stav

Později sloužila již přestavěná válcovna pro různý dílenský provoz, který v dnešním objektu probíhá dodnes.

Název	Železářská huť, Kovářská
Lokalita:	Kovářská, kraj Ústecký
Letopočet vzniku:	1597
Stavebník, iniciátor:	Zachariáš Mních, Hraběnka Gabriela z Rottenhanu z rodu Buquoyů
Památková ochrana:	kulturní památkou je torzo uhelného skladu

Historie

Výroba železa v Kovářské má dlouhou tradici. Podle nepřímých zpráv byly v blízkosti Kovářské v provozu železné hamry již od počátku 15. století. Významně se zapsala obec do historie hutnictví výstavbou na našem území druhé vysoké pece v roce 1597, kterou vybudoval Zachariáš Mních. Od roku 1658 zde byla v činnosti jedna z největších železáren na přísečnickém panství, v té době v majetku královské komory, která hutní podnik pronajímala. Postupně zde byl vybudován rozsáhlý a významný hutní komplex. V roce 1728 sestávala železárna v Kovářské z vysoké pece, stoup na drcení rudy a strusky, čtyř hamrů na tyčové a cánové železo, brusírny, kovárny a dvou hamernických domů. Roku 1754 byla v Kovářské zřízena hutní drátovna a dvě rourovny pro výrobu hlavní pušek a pistolí. V roce 1808 byla postavena nová vysoká pec.

Od roku 1832 až do roku 1871 patřil podnik Buquoyům. Další přestavbu železářny iniciovala v roce 1833 hraběnka Gabriela z Rottenhanu. Od 60. let 19. století se provoz dřevouhelné vysoké dřevouhelné pece stal nerentabilním a v roce 1869 byl definitivně zastaven. Novým majitelem se stal Anton Lienert, který zřídil v objektu železářny pilu s produkcí dřevité vlny a později šindele. V roce 1905 vybudoval v areálu továrnu na rybí konzervy. Jako sklad výrobků továrny sloužil dosud jediný dochovaný objekt z celého železářského komplexu, který původně býval skladem na dřevěné uhlí.

Dnešní stav

Dnes toto torso rozsáhlého třípodlažního objektu s řadami zaklenutých spojovacích otvorů, vyzděné z kamene včetně vnitřních příček, jež měly zabránit případnému šíření ohně, tvoří dominantu ve středu obce a postupně se konzervuje dochovaný stavební stav. V blízkosti Kovářské jsou dochovány ještě romantická torza dvou vápenných pecí, které sloužily pro provoz hutního závodu a činné byly ještě ve 20. letech 20. století.

Název	Zbytky železáren a cáčovna, Nový Jáchymov
Lokalita:	Nový Jáchymov, kraj Středočeský
Letopočet vzniku:	1811 - 19
Autor technologického vybavení:	F.J.Gerstner
Stavebník, iniciátor:	Jáchym Egon Fürstenberk
Památková ochrana:	kulturní památkou je cáčovna

Historie

Na svahu Habrového potoka nechal vybudovat Jáchym Egon kníže Fürstenberk, majitel Křivoklátského panství, na svou dobu nejmodernější hutní závod v rakouské monarchii spolu s obcí. Zcela nová obec, která byla po něm nazvána spolu s hutním podnikem vznikla v letech 1811- 1819.

Základním předpokladem pro vybudování huti byly nálezy železné rudy pod Krušnou horou a blízkost Habrového potoka, který s trojicí zásobovacích rybníků (Horní, Prostřední a Monstránský) představoval hlavní zdroj vody pro provoz huti. Zcela vzorové technologické vybavení na světové úrovni navrhl přední odborník prof.Pražské polytechniky F.J.Gerstner. Huť sestávala ze dvou vysokých pecí nazvaných Karel a Amálie, které jako jediné v Čechách při společném odpichu umožňovaly slévat až 5 tun těžké odlitky. Zde byl použit k pohonu dmychadel první parní stroj v českém hutnictví v roce 1832.

Závod byl v roce 1872 postižen katastrofální povodní a provoz v něm byl ukončen v roce 1878, kdy byl již ve výstavbě nový závod s moderními koksovými vysokými pecemi v Králově Dvoře.

Současný stav

V současné době jsou z areálu huti, který vedle dvou pecí obsahoval ještě strojovnu, slévárnu s modelárnou, patrně v terénu zbytky zdí a dochovaná je jen správná budova s kovárnou. Zachovaly se však litinové výrobky, kterými podnik proslul. Je to náš největší litinový monument - 17 metrů vysoký pomník bitvy u Chlumu a litinové náhrobky na místním hřbitově. Restauračnímu provozu dosud slouží v centru obce dochovaná cáčovna situovaná nad bývalou hutí. Cáčovnou se vstupovalo do rudné štoly, ze které putovala vytěžená ruda přes úpravnu vsázky do vysokých pecí.

Název	Železářská huť sv. Klementa, Plasy
Lokalita:	Plasy, kraj Plzeňský
Letopočet vzniku:	1826 založena huť
Stavebník, iniciátor:	kancléř K.V.L. Metternich
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Huť v Plasech na severním Plzeňsku byla založena rakouským kancléřem Klementem Václavem Lotharem Metternichem v roce 1826 jako zcela nový závod bez starší železářské tradice. Na levém břehu řeky Střely ve velmi krátké době vyrostla vysoká dřevouhelná pec s přiléhající provozní budovou a zkujňovacích hamrů. V sousedství huti byla zřízena první dělnická kolonie. Areál procházel velmi pestrým stavebním i technologickým rozvojem. Nejprve byl r. 1837 vodní pohon vysokopecních dmychadel posílen parním strojem, jedním z prvních v českých hutích.

K významným změnám došlo ve 40. letech 19. století, kdy bylo zavedeno pudlování a vystavěna strojírna. Následovala zinkovna, která zásobovala pozdější slévárnu neželezných kovů. Slévárna železa při vysoké peci byla doplněna o kuplovnu. Vysoká pec byla opatřena novou zavážecí rampou. Pro zvyšující se počet zaměstnanců byla vystavěna druhá kolonie dělnických domků. V 50. letech se huť rozrostla na moderní podnik a největší rozkvět zaznamenala v 60. letech 19. století, kdy patřila mezi dva největší podniky na Plzeňsku. Vedle klasických výrobků se na produkci podílela i umělecká litina, se kterou se můžeme setkat na metternichovské rezidenci zámku Kynžvart. Činnost huti ohrozila nejen povodeň v roce 1872, ale i nástup modernějších technologií výroby železa. Krátce byla huť v pronájmu rokycanského měšťana G. Haaseho, který hutní provoz ukončil v roce 1875.

Na přelomu 19. a 20. století byla v části areálu zřízena továrna na práškovou barviva, která fungovala do roku 1912. Poté byly některé objekty rozebrány na stavební materiál.

Současný stav

Z hutních staveb se zachovala vysoká pec s částí provozní slévárenské budovy, která byla posléze přeměněna na byty. Vlastní vysoká pec má vzhled masivního komolého jehlanu nahoře provizorně zastřešeného bez vnitřní vyzdívkou. Ve spodní části pece jsou dva výklenky pro dmychání vzduchu a další, v němž byl odpichový otvor. Vnitřní prostor pece je dnes využíván jako kůlna a sklad pro sousední obydlí v bývalé slévárně.

Koncem 90. let město Plasy přijalo projekt záchrany plaské hutě. Opravila se hlavní budova, zachránila se umělecká litina. V roce 2004 byla zřízena i výstavní síň, která je zaměřena na historii plaské hutě a výrobků z litiny.

Název	Stará huť u Adamova, Františčina huť
Lokalita:	Babice nad Svitavou, Josefov, Jihomoravský kraj
Letopočet vzniku:	2. čtvrtina 18. století
Stavebník, iniciátor:	Lichtensteinové, iniciátor přestavby Karl Rudzinsky
Památková ochrana:	kulturní památka, technická památková rezervace

Historie

Železářská výroba v Moravském krasu sahá hluboko do doby halštatské, jak o tom svědčí archeologické nálezy v jeskyni Býčí skála (proslulá bronzová soška býčka). V průběhu staletí pracovaly na území Krasu malé železářské hutě. Existenci prvního hamru při Křtinském potoce potvrzují listiny z roku 1506. V lokalitě také pracovala vysoká pec zmiňovaná v roce 1632.

Do dnešní doby se téměř v autentickém stavu dochoval areál tzv. Staré Huti v Josefském údolí při Křtinském potoku přibližně 3 km na východ od Adamova, kterou založili Lichtensteinové. Vlastní vysoká pec nazvaná „Františka“ byla postavena někdy před koncem roku 1732. Koncem 18. století byla z podnětu správce lichtenštejnských železáren Karla Rudzinského pec přestavěna a celý provoz byl uveden na vyšší technickou úroveň.

V době napoleonských válek byla však situace železáren tak nepříznivá, že se uvažovalo s jejich zrušením. Většímu rozšíření bránil nedostatek dřeva, a tak se teprve v polovině 19. století, kdy byly v podniku provedeny další technické inovace, podařilo produkci proti dřívějšímu několikanásobně zvýšit. Dopomohlo tomu zejména užívání horkého větru dmychaného do vysoké pece a využití kychtových plynů. Už od čtyřicátých let 19. století se podnik orientoval stále více na výrobu litiny, která byla v době nástupu strojírenského průmyslu velmi hledaným artiklem. Aby bylo možno vyrábět lité zboží v požadované kvalitě, byly při peci zřízeny dvě kuplovny.

V roce 1852 byly postaveny dvě menší pece sloužící k výrobě vápna, při jejichž vytápění bylo užito kychtových plynů z vysoké pece. V roce 1863 byla dána do provozu nově vystavěná válcovna, která však byla po necelých čtyřech letech zrušena. Podnik měl stále větší potíže s opatřováním dřevěného uhlí nezbytného k výrobě, takže ceny vyrobeného železa narůstaly ve srovnání s konkurenčními podniky, které využívaly k produkci minerálních paliv. Na počátku sedmdesátých let 19. století byl proto provoz ve vysoké peci v Josefském údolí zastaven.

Dominantou areálu je mohutná stavba dřevouhelné pece o základně 12x12 m a výšce 10 m, z níž se dochovala kamenná obezdívka, 4 cihelné klenuté pracovní přístěnky a část cihelné vyzdívky. Chybějící část koruny pece, zavážecí můstek a ohoz jsou v současné době doplněny dle dochovaných dokumentů. Na úpatí svahu zůstaly obě vápenické pece a zdi zavážecí rampy. Rampa využívá úbočí kopce a vyústí uje ve výšce všech pecí. Další zachovanou stavbou je tzv. Kameňák, dvoupodlažní budova bývalé modelárny ze 40. let 19. století s empírovými prvky, ve které je umístěna muzejní expozice věnovaná železářství v Moravském krasu. Součástí areálu je i dvoupodlažní hrázděná budova Švycárna, která slouží jako restaurace, a areál doplňuje dvojice dělnických dvojdomků. Správcem některých objektů v areálu, dodnes jediné rezervace technických památek na našem území, je od roku 1976 Technické muzeum v Brně, které zde prezentuje expozici železářství. Expozice je určena pro nejširší laickou veřejnost. Historii železářské výroby můžeme studovat v bývalé modelárně zvané Kameňák. S ukázkami pokusných taveb v rekonstruovaných slovanských pecích se v průběhu letních měsíců může návštěvník seznámit v blízkosti dochované vysoké pece.

Název	Huť a dřevouhelná vysoká pec, Šindelová
Lokalita:	Šindelová, Karlovarský kraj
Letopočet vzniku:	1757 první vysoká pec, 1818 založena dnešní huť
Stavebník, iniciátor:	Nosticové, stavitel F. Tomša, přestavba K. Mayer
Památková ochrana:	kulturní památka

Historie

Huť v Šindelové patří u nás k památkám dokumentujícím starší vývojové stadium výroby železa v dřevouhelných vysokých pecích. Je zároveň i posledním významným hmotným dokladem hutnictví v Krušnohoří, které lze pokládat v Čechách za druhou největší železářskou oblast po Podbrdsku.

První zmínky o železářských hamrech v Šindelové se objevují již ve 14. století. Mohutný rozvoj hutní výroby zaznamenaly Krušné hory v 16. století a ve století následujícím. V této době patřil hutní podnik v Šindelové rodině Nosticů, kteří získali zdejší (jindřichovické) panství roku 1627 a provozovali zde samostatně hutnictví až do roku 1909, kdy se spojili s Petzoldovými železárnami v Nejdku. Vysoká pec v Šindelové je doložena nejméně od r. 1757. Kolem r. 1800 byla postavena druhá vysoká pec, ale v r. 1818 byl provoz obou pecí zastaven. Na místě jedné z nich byla vystavěna nová, dnešní vysoká pec, na místě druhé byla zřízena cínovna. Součástí hutě bylo šest tyčových (zkujňovacích) hamrů a tři plechhamry. Vysoká pec s přílehlými stavbami prošla v letech 1858 až 1859 generální přestavbou, jež vtiskla objektu jeho dnešní podobu. Kromě vysoké pece a cínovny byly v areálu ještě další stavby - obytná budova hutního mistra s kanceláří a skladem železa, byt účetního a opodál i kovářská a klempířská dílna se zvonící. K samotné peci přiléhala zepředu slévárna a zezadu přípravná vsázka. V postraních křídlech byla na jedné straně strojovna a na druhé obydlí slévače a sklady.

Vysoká pec zůstala v provozu až do r. 1873. Do druhé světové války zde ještě probíhal slévárenský provoz. Po roce 1945, kdy byl správcem původně zachovalého objektu státní statek, došlo k postupnému chátrání a některé objekty byly zbořeny.

Současný stav

Do dnešní doby se zachovalo těleso vysoké pece z pískovcových kvádrů s výškou 6 m nad úrovní terénu a lednice, kde bylo umístěno ve vodním kanálu vodní kolo. Nejrozsáhlejší stavbou celé hutě byla budova přípravné vsázky, ze které se zachovaly jen tři obvodové zdi a zbytek obou štítů. Z budovy vzduchových dmychadel západně od tělesa pece zbyla jen část základového zdiva a přední stěna s klenutím vstupních vrat a otvorem po okně. Přesto dochované torzo hutě vypovídá o vuspělé železářské výrobě na Podkrušnohoří.

